

Samo Skralovnik

Otvoritev biblične arheološke razstave ***Od puščave do mize***

V četrtek, 4. oktobra, je bila v Sinagogi Maribor odprta biblična arheološka razstava *Od puščave do mize*. Razstavo je pripravila Teološka fakulteta UL ob 50-letnici delovanja Enote v Mariboru, in sicer v sodelovanju s Centrom judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

Na odprtju sta zbirko in razstavo predstavila skrbnica zbirke, Fanika Krajnc-Vrečko, in avtor razstave, Samo Skralovnik, zbrane sta nagovorila tudi direktor Sinagoge Maribor Boris Hajdinjak in (nekdanja) prodekanja mariborske enote Teološke fakultete Mateja Pevec Rozman. Razstavo je odprl Maksimilijan Matjaž.

Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor

Zbirka predmetov iz Svete dežele izvira z območij današnjega Izraela, Palestine in Egipta in je edinstvena zbirka v Sloveniji. Nekateri muzeji v Sloveniji sicer hranijo posamezne predmete z Bližnjega vzhoda, ta zbirka pa je edina, ki je v celoti posvečena biblični arheologiji. Sestavljena je bila z mislijo, da bi bila uporabljena kot didaktični pripomoček, ki naj študentom in drugim približa zgodovino Svetega pisma. Zbirka je v zasebni lasti, hrani jo Teološka knjižnica Maribor. Predmeti iz zbirke so bili kupljeni v različnih antikvariatih v Jeruzalemu in imajo certifikate, iz katerih je razvidno njihovo poreklo.

V zbirki prevladujejo glineni predmeti – posodje različnih oblik in za različne namene (vrči, čaše, lonci, sklede) ter oljenke. Dobro so zastopani tudi stekleni predmeti (posodice, balzamariji) in kamniti pečatniki. Zbirka vsebuje še dve bazaltni skledi (možnarja) in tri primere figurativne umetnosti.

Zbirka je časovno zelo heterogena, v njej so predmeti iz obdobj od bakrene dobe (5. oziroma 4. tisočletje pr. Kr.) do obdobja arabske ekspanzije (7. stoletje po Kr.). Obdobja so različno zastopana, najboljše srednja bronasta in mlajša železna doba. Najstarejši predmet v zbirki je bazalna skleda oziroma možnar iz bakrene dobe (4500–3500 pr. Kr.).

Osnovni katalog zbirke je rokopisni popis predmetov, ki ga je v Izraelu pripravil arheolog Jean-Baptiste Humbert na francoski biblični in arheološki šoli *École Biblique et Archeologique* v Jeruzalemu. Leta 2006 je knjižnica sodelovala v mednarodnem projektu digitalizacije v sklopu CULTURE 2000. Takrat je zbirko digitalizirala na pobudo vodje knjižnice, dr. Fanike Krajnc-Vrečko, arheologa Aleksandra Nestorović in Andrej Preložnik pa sta dopolnila arhiv zbirke z arheološkimi risbami in opisi ter jih primerjala z razpoložljivo literaturo. Opisi posameznih predmetov tako vsebujejo podatke o najdišču, dataciji, materialu, izdelavi, okrasju, merah, hranjenju.

Nenazadnje je Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor edinstvena tudi v tem, da v njej ne najdemo orožja, nakita ali denarja, temveč prevladujejo lončenina in predmeti, povezani z vsakdanjim življenjem. In prav to je pomembno vplivalo na to, da sta rdeča nit razstave prehrana in njena vloga v Svetem pismu.

»Ni bilo dovolj, da si je Bog Svetega pisma nadel podobo človeka, moral se je spremeniti v hrano, v kruh«

Doc. dr. Samo Skralovnik, avtor razstave, je obiskovalce otvoritve (in bralce razstavnega kataloga) nagovoril z razmišljanjem o pomenu hrane v Svetem pismu:

»Človek ne živi samo od kruha.« (5 Mz 8,3) Sveto pismo vabi k spoznanju, da so v življenju pomembnejše stvari, kot je *lehem*, kruh, a pogostost te besede in njenih izpeljank v svetopisemskih besedilih

in širše – kdo npr. ni slišal za Betlehem, »hišo kruha« – jasno kaže na njegovo pomembnost.

Prehranjevanje je temeljna človeška potreba, ki je pomembno so-oblikovala vsako kulturo, v preteklosti še bolj kot danes. Življenje večine ljudi starih ljudstev se je vrtelo okoli zagotavljanja hrane, njene pridelave, spravila, priprave in zaužitja. Ker je imela hrana središčno in vseprisotno vlogo, je imelo to, kaj so jedli in kdo je bil vpleten v pripravo hrane, velik pomen, zato nam lahko dobro osvetli življenje v starem Izraelu. Hrana uteleša družbene odnose, ki povezujejo njeno pridelavo, razdelitev in pripravo, območja božanskega in človeškega.

Hrana v Svetem pismu predstavlja ne le pomembno zgodovinsko in kulturno presečišče – številni pomembni dogodki, opisani v Svetem pismu, so se zgodili »za mizo« – temveč doživi tudi pomembno teološko transformacijo. Človekova usoda – padec in odrešenje – je tako naslikana prav s hrano: »Vzela je torej od njegovega sadu in jedla, dala pa je tudi možu, ki je bil z njo, in je jedel.« (1 Mz 3,6) Tudi dogajanje ob koncu časov je podrobno naslikano z mesijansko gostijo (Iz 25,6-8). Jezus v govoru o ponovnem prihodu predstavlja kot temeljni kriterij sodnega dne prav odnos do hrane oziroma pripravljenost deliti to hrano: »Pridite, blagoslovljeni mojega Očeta! Prejmite v posest kraljestvo, ki vam je pripravljeno od začetka sveta! Kajti lačen sem bil in ste mi dali jesti, žejen sem bil in ste mi dali piti ...« (Mt 25,34-35)

Jesti za isto mizo v Svetem pismu označuje pripravljenost sprejeti nekoga kot sebi enakega, kot prijatelja. Ko se Jezus v evangelijih druží in obeduje z grešniki, sporoča, da grešnika, torej slehernika, sprejema kot prijatelja. Podobno je v današnji kulturi. Si lahko priključite v spomin podobo, kako skupaj obedujeta klošar in politik ali direktor banke? Morda najbolj očitna in tudi najlažje preverljiva metoda pa je domača kuhinja, hladilnik. Odgovor na vprašanje, komu dovolite, da sam brska po vašem hladilniku, je odgovor na vprašanje, kdo je vaš bližnji.

Hrana ima v Svetem pismu tako pomembno vlogo, da lahko izrečemo naslednjo trditev: v resnici ni bilo dovolj, da si je Bog Svetega pisma nadel podobo človeka, moral se je spremeniti v hrano, v kruh

(evharistijo). Tako ni naključje, da judovska pasha predstavlja okvir, kjer se je »moralo« dopolniti Božje delo odrešitve, kjer je bila sklenjena Nova zaveza, tj. za mizo: »Medtem ko so jedli, je Jezus vzel kruh, blagoslovil, razlomil, dal učencem in rekel: 'Vzemite, jejte, to je moje telo.' Nato je vzel kelih, se zahvalil, jim ga dal in rekel: 'Pijte iz njega vsi. To je namreč moja kri zaveze, ki se preliva za mnoge v odpuščanje grehov.'« *Spominjanje* (zikkaron) ni le obnavljanje preteklosti, ampak ponavzočanje (liturgični »danes«); tako preteklost v obhajanju postane sedanjost – ob hrani. V enem bolj znanih svetopisemskih odlomkov, v katerem Jezus učence uči moliti, prosimo za hrano, vsakdanji kruh, ki v tem kontekstu že prerašča iz dobesednega pomena (hrana) v splošne človeške potrebe in pogoje za življenje: »Človek ne živi samo od kruha.« (5 Mz 8,3)

Hebrejska beseda *lehem* pomeni »kruh«, označuje pa tudi hrano na splošno. Beseda prvotno ni pomenila le kruha. V arabščini je beseda *lahm* kasneje pomenila meso in označevala »glavno hrano«. Ko so bila žita (moka) osnova prehranjevanja, je *lehem* pomenil kruh, za tiste, ki so se večinoma prehranjevali z mesom, pa meso. »Jedilnik« je vedno pogojen s časom in načinom življenja. Puščava v naslovu je tako predstavljala nomadski način življenja (prehranjevanja) Izraelcev, miza pa način življenja v civilizaciji (stalni naselitvi). Miza hkrati kaže na zadnjo večerjo, prostor, kjer je bila sklenjena Nova zaveza. Obe zavezi sta bili sklenjeni ob hrani, prva na peščenih tleh Sinajskega pogorja, »zrli so Boga, jedli so in pili« (2 Mz 24,11), druga za mizo pri Jezusovi zadnji večerji.

»Od gline do življenja, od davne preteklosti do aktualne sedanjosti«

Razstavo je otvoril izr. prof. dr. Maksimilijan Matjaž, predstojnik Katedre za Sveto pismo in judovstvo Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, ki predstavlja kontinuiteto dela in naporov akademika prof. dr. Jožeta Krašovca, ki je predmete dolga leta kupoval, leta 1990 pa predal knjižnici Enote v Mariboru, Teološki knjižnici Maribor. V recenziji razstavnega kataloga je zapisal:

Razstava Biblične arheološke zbirke mariborske teološke knjižnice z naslovom *Od puščave do mize*, ki je nastala v sodelovanju Teološke fakultete in Sinagoge Maribor, predstavlja uspešen primer ustvarjal-

ne interdisciplinarnosti, ki odpira iščočemu človeku nove poglede in nove pristope. Ko sedejo za skupno mizo arheolog, zgodovinar, biblicist in teolog, lahko tudi tisočletja stari predmeti in teksti zasijejo v novi luči in spregovorijo na nov način. Da je to uspelo v tako dovršeni obliki, sta svoj pomemben delež prispevala tudi avtor vrhunskih fotografij ter mojster grafike in oblikovanja.

Avtorjem razstave in kataloga je uspelo ustvariti prepričljive prehode, ki bodo gledalca in bralca večplastno nagovorili in vključili v vznemirljivo popotovanje od davne preteklosti do aktualne sedanjosti. Prvi prehod zaznamuje že sama arheološka zbirka različnih posod, ki zajema predmete od bakrene dobe (ok. 4000 pr. Kr.) do predmetov iz pozne bizantinske dobe (ok. 700 po Kr.). Ker je lončenina najboljša priča tehnološkega, gospodarskega in družbenega razvoja, bo lahko pozoren gledalec opazoval postopen razvoj materialne kulture, na katerem temelji tudi naša civilizacija. Drugi prehod tvori izbor bibličnih tekstov, ki bralca povede od devteronomistične tradicije preko evangelijev do poznih pavlinskih pisem. Tretji prehod ustvarjajo zgodovinski opisi obdobj, v katerih je potovalo izvoljeno ljudstvo. Začne se s prihodom Abrahama na območje Kanaana v 17. stol. pr. Kr. in zaključi z opisom *življenja novih* pavlinskih skupnosti v Mali Aziji in drugod po rimskem imperiju. Četrty prehod, v katerem najdejo presečišče tudi preostali trije, pa je tematsko-teološki. Razstava sledi podobi prehranjevanja kot temeljni človeški dejavnosti, v kateri se križajo človekova materialna, duhovna in družbena dimenzija. Ob človekovem odnosu do hrane se je razvijal tudi njegov odnos do najbližjih, do družbe in do svetega. Ob hranjenju se ni razvijala le tehnika pridelovanja in priprave hrane, temveč tudi morala, etika in teologija. Človek je prav ob hrani doživljal tako svojo končnost in odvisnost kot tudi svojo ustvarjalnost ter poklicanost v presežno – v odnos. Odnos do hrane je odlikaval odnos do vira življenja, zato je judovsko-krščanska tradicija od vsega začetka v svoje obrede vključevala hrano in hranjenje. Na tem ozadju lahko torej razumemo veliko angažiranost in ustvarjalnost, ki jo je judovsko-krščanska civilizacija posvečala izdelavi posodja in priprav, ki so jih uporabljali pri obedih in pri bogoslužju.

Estetsko dovršeno in vsebinsko argumentirano prepletanje teh štirih tokov, ki popeljejo obiskovalca skozi tisočletja rasti in zorenja

človeškega duha, je posrečena izvirnost te razstave. Njen namen gotovo ni samo odstirati detajle zgodovinskega potovanja »od puščave do mize«, ki jih je izvoljeno ljudstvo zapustilo kot duhovno dediščino človeštvu, temveč tudi pričevati o veličini duha, ki navdihuje te prehode, da iz mrtve gline spregovori živa podoba, da se v puščavi porodi življenje, da se iz posameznika prerodi človek, ki lahko ustvarja, ljubi in občuduje.

»Ko posoda približuje Besedo«

Pri snovanju razstave je sodeloval zgodovinar doc. dr. Aleš Maver s Filozofske fakultete v Mariboru. Svoje misli je strnil v recenzijo kataloga zbirke:

Razstava *Od puščave do mize* prihaja v Sinagogo Maribor ob obeleževanju petdesete obletnice delovanja Enote v Mariboru Teološke fakultete Univerze v Ljubljani. Že takoj na začetku je mogoče reči, da gre za posrečeno izbiro. Predmeti svetopisemske arheološke zbirke, ki jih sicer hranijo v knjižnici te izobraževalne ustanove, so namreč eno najzanimivejših pričevanj o delovanju Enote.

Kot glavno odliko razstave in kataloga bi izpostavil dosledno povezovanje arheoloških, zgodovinskih in teoloških vidikov. Za to je zaslužno sodelovanje biblicista dr. Sama Skralovnika, arheologov Aleksandre Nestorovič in Andreja Preložnika ter zgodovinarja Borisa Hajdinjaka pri pripravi gradiva. Nespregledljiv je tudi delež teologinje dr. Fanike Krajnc-Vrečko, skrbnice zbirke.

Pisati o zgodovinskem ozadju starozaveznih tekstov je vedno zahtevna naloga, tudi zato, ker ni lahko uskladiti obsežnih naracij z arheološkim gradivom. Razstavi je lastno, da avtor zmerno vozi slalom med skrajnimi možnostmi. Po eni strani se oklepa razmeroma tradicionalne, na knjigah Stare zaveze utemeljene kronologije, a po drugi strani jasno loči med zgodovinsko in teološko plastjo svetopisemskega sporočila. Tako bralca dosledno opozarja na razkorak med opisom Stare zaveze in današnjim prevladujočim mnenjem zgodovinarjev, denimo pri sodnikih, pri katerih je jasno izpostavljeno, da je njihova podoba voditeljev vseh izraelskih rodov močno pretirana. Za obiskovalke in obiskovalce razstave pa bodo kajpak najpomembnejše navezave predmetov iz arheološke zbirke na po-

vedano o prehrani v svetopisemskih besedilih. Četudi je šlo tukaj verjetno za najtežji del naloge pripravljavcev razstave in predstavitev, so mu bili več kot kos in so predmetom, predvsem lončenini in svetilkam, dejansko vdihnili življenje. S tem niso le omogočili dostopa do ene pomembnejših arheoloških zbirk v Mariboru širši javnosti, marveč so tudi potrdili relevantnost biblicistike in teologije na sploh za sodobnost.

»Predmeti, priče, ki pripovedujejo zgodbe iz preteklosti«

Navzoče na otvoritvi je pozdravila in nagovorila doc. dr. Mateja Pevec Rozman (nekdanja prodekanja mariborske enote Teološke fakultete). Razstavo je povezala s praznovanjem kulturne dediščine Evrope, ki se obeležuje v letu 2018. Zbrane na razstavi (in bralce razstavnega kataloga) je nagovorila z naslednjimi besedami:

Leto 2018 je posvečeno praznovanju kulturne dediščine Evrope. Poznavanje in odkrivanje kulturne dediščine je pomembno, saj odstira pot v preteklost in po stopinjah, ki jih je človeštvo naredilo v svojem razvoju, pojasnjuje sedanjost ter nakazuje pot v prihodnost. Poznavanje kulturne dediščine pomeni poznavanje korenin človeštva, poznavanje identitete naroda in končno svoje lastne identitete. Tako ni naključje, da prav v letu kulturne dediščine dajemo na ogled in tako širši javnosti odpiramo del bogate Biblične arheološke zbirke, ki jo hrani Teološka knjižnica Maribor, knjižnica enote Teološke fakultete v Mariboru, ki letošnje leto obhaja svoj zlati jubilej, 50-letnico delovanja. Zato smo lahko še posebej veseli in ponosni, da so ob odličnem sodelovanju dveh imenitnih ustanov – Sinagoge Maribor in Teološke fakultete, Enote v Mariboru s svojo Teološko knjižnico – na razstavi v mariborski sinagogi ponovno zaživali predmeti Biblične arheološke zbirke ter tako na poseben način obeležili zlati jubilej mariborske enote in leto kulturne dediščine.

Predmeti arheološke zbirke, ki jih najdemo na razstavi, njihove opise pa v tem katalogu, nas vodijo v daljno preteklost. Vodijo nas v kraje in čase, ki so od nas in od sedanjega trenutka oddaljeni več tisočletij. Primerki, ki jih lahko danes občudujemo, niso zgolj predmeti iz preteklosti, predmeti, ki jih je v davnini izdelala človeška roka in so zdaj na ogled, temveč so mnogo več. So živi pripovedo-

valci, priče, ki pripovedujejo zgodbe preteklosti, zgodbe o človeku in njegovem hrepenenju, o stiskah in radostih, pripovedujejo o življenju in smrti, o iskanju smisla in iskanju tistega, ki presega vso tukajšnjost, Tistega, ki daje življenje in vodi »od puščave do mize«.

Predmeti Biblične arheološke zbirke so na videz preprosti, a nosijo v sebi pečat lepote, pečat, ki je vtisnjen v vsak predmet s posebno skrbjo in ljubeznijo. Posode, vrči, oljenke ... Vse te umetelne oblike nam odstirajo pogled v notranjost človekovega doživljanja samega sebe, okolice, sil v naravi, celotnega stvarstva. So priče časa, ki ga ni več, a je hkrati tako resničen in navzoč, da se nas dotakne z vso močjo in pristnostjo ter nas ne more pustiti ravnodušnih. Predmeti nosijo v sebi pečat najglobljih doživljanj in čutenj človeka, ki je od najzgodnejših obdobj svojega samozavedanja v svoje delo želel vtisniti sledi doživljanja in hrepenenja duše. Tako nam razstava in katalog predmetov odstirata pogled v našo preteklost, v našo človeško zgodovino. Poznavanje zgodovine nam pomaga odgovoriti na preprosti, a hkrati najzahtevnejši vprašanja, ki si ju človek poleg zgodovinskega vprašanja – »Od kod prihajam?« – enako zavzeto postavlja tako danes kot tudi nekoč: »Kdo sem?« in »Kam grem?«. Poznavanje zgodovine – svoje lastne, zgodovine naroda in človeštva – in odgovori na vprašanje »Od kod prihajam?« nas spontano vodijo do soočanja s to zgodovino in s postavljanjem ciljev, ki jih želimo doseči oziroma h katerim smo usmerjeni. Brez zgodovine in soočenja z njo ni sedanjosti niti prihodnosti.

Foto: Andrej Petelinšek. Sinagoga je bila ob otvoritvi razstave *Od puščave do mize* prepolna.